

ISSUES TO INCREASE THE EFFICIENCY OF USING AGRICULTURAL MACHINERY IN SURKHANDARYA REGION

Qulmatova S.S.¹

¹ TSU, independent researcher

E-mail: squlmatova@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5062351>

ARTICLE INFO

Received: 20th June 2021

Accepted: 25th June 2021

Online: 30th June 2021

KEY WORDS

use of agricultural machinery, machine and tractor fleet, dynamics of agricultural machinery, increase of efficiency of agricultural machinery.

ABSTRACT

The article considers the dynamics of agricultural machinery in the region and the issues of increasing the efficiency of the use of agricultural machinery. It is also shown that the efficiency of the use of machinery in the production of agricultural products is calculated.

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ТЕХНИКАСИДАН ФЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Қулматова С.С.¹

¹ ТДИУ, мустақил тадқиқотчи

E-mail: squlmatova@mail.ru

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-iyun 2021

Ma'qullandi: 25-iyun 2021

Chop etildi: 30-iyun 2021

KALIT SO'ZLAR

қишлоқ хўжалиги техникалари, машина ва трактор паркidan фойдаланиш, қишлоқ хўжалик машиналари динамикаси, қишлоқ хўжалиги техникалари самарадорлигини ошириш.

ANNOTATSIYA

Мақолада вилоятда қишлоқ хўжалик машиналари динамикаси ва қишлоқ хўжалик техникасидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш масалалари кўриб чиқилган. Шунингдек, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқаришида техникадан фойдаланиш самарадорлигини таъминланиш ҳисоблашлари кўрсатилган.

Кириш

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини зарур миқдордаги асбоб-ускуналар билан таъминлаш қишлоқ хўжалигининг мўл-қўл ишлаб чиқарилиши, озиқ-овқат хавфсизлиги ва мамлакатнинг барқарор ривожланишини таъминлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Шу сабабли қишлоқ хўжалиги техникалари таъминлаш ва унинг таркибини тўлдириш муаммолари ва улардан фойдаланиш самарадорлиги алоҳида аҳамиятга эга. Қишлоқ хўжалиги техникаси - бу индивидуал ишларни ёки технологик жараёнларни механизациялаш ва автоматлаштириш орқали қишлоқ хўжалигида меҳнат унумдорлигини оширишга мўлжалланган кенг қамровли техник воситалардир. Қишлоқ хўжалигида МТПлардан самарали фойдаланиш ҳақидаги илмий изланишлар, йирик механизациялашган хўжаликлар, кластерлар, фермер хўжаликларнинг эҳтиёжларидан келиб чиқади. Ўтказилган таҳлиллар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида аниқ шароитларда хўжаликларда МТПларда техникадан фойдаланишни ташкил қилишни ҳар томонлама ўрганишни талаб қилади.

2020 йил 28 январдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясида белгиланган вазифаларни 2020 йилда амалга ошириш чора-тадбирлари

тўғрисидаги ПҚ-4575 сонли қарорида Қишлоқ хўжалиги йўналишидаги таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларининг ўқув жараёнини ташкил этиш ва илмий-тадқиқотлар ҳамда тажриба-синов ишларини олиб бориш учун импорт қилинадиган ва республикада ишлаб чиқарилмайдиган материаллар, техника, транспорт воситалари, агрегатлар, мосламалар, асбоб-ускуналар, эҳтиёт қисмлар, учувчисиз учиш аппаратларини (рақамлаштириш соҳасида кадрларни самарали тайёрлаш мақсадида) фойдаланишдаги имтиёзлар ва «Ақлли қишлоқ хўжалиги»ни ривожлантириш давлат дастурини ишлаб чиқиш масалалари айтиб ўтилди. 2019 йил 23 октябрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-5853-сонли фармони”да қишлоқ хўжалигида интенсив инновацион технологияларни жорий қилишни рағбатлантириш тизимини такомиллаштириш; смарт технологиялари (мини ўлчов станциялари ва «ақлли таёқча»)дан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалигида сув билан таъминлаш харажатларини қоплаш тартибини ишлаб чиқиш; 2021 йил III чорақда Фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишловчи корхоналар учун моддий-техника ресурслари етказиб бериш ва хизматлар кўрсатиш соҳасидаги ностратегик давлат корхоналарини хусусийлаштириш йўли орқали моддий-

техника ресурслари бозорида рақобатни кучайтириш; 2021 йил IV чорак Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат бозоридаги ўзгаришлар ҳамда тармоқни ислоҳ қилиш айтилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 10 майдаги “Қишлоқ хўжалигини ўз вақтида қишлоқ хўжалиги техникаси билан таъминлаш механизмларини янада такомиллаштириш чора тадбирлари тўғрисида” ПҚ- 3712- сон қарорида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини янада такомиллаштириш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш доирасида маҳаллий қишлоқ хўжалиги машинасозлигини ривожлантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган[1-4].

Тадқиқот юзасидан адабиётлар таҳлили

Бугунги кунда аҳоли турмуш даражасини ошириш давлат томонидан олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий сиёсатнинг самарадорлигини ифодалаб берувчи бош мезон булиб, бунга эришиш ижтимоий ривожланиш асосини ташкил этади. Мамлакат агросаноат комплексида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришда қишлоқ хўжалиги тармоғини техник жиҳатдан қўллаб-қувватлаш муҳим ўрин тутди.

Қишлоқ хўжалигининг моддий техника базаси дейилганда, моддий бойлик ишлаб чиқариш шароитида бевосита банд бўлган меҳнат воситалари ва меҳнат буюмлари йиғиндиси тушунилади. Қишлоқ хўжалигининг

моддий -техника базаси – фан-техника янгиликларидан кенг қўламда фойдаланиладиган, электрлашган йирик машина ишлаб чиқаришдир. Қишлоқ хўжалигининг моддий- техника базаси таркибида ер ресурслари, тракторлар, машиналар, меҳнат қуроллари ва буюмлари, таъмир техникаси ва ҳақозолар киради[5].

Қишлоқ хўжалиги корхоналарини техник таъминотини ташкил этиш турли хил мулкчилик ва бошқарув шаклидаги товар ишлаб чиқарувчилар томонидан уларга бўлган технологик талабни аниқлашни, фермер хўжалигига моддий-техника воситаларини етказиб бериш бўйича агросервис тузилмаларига буюртмаларни тузишни, уларнинг манзилига етказилишини таъминлашни ва моддий-техника таъминоти билан боғлиқ зарур молиявий операцияларни бажаришни ўз ичига олади.

Юқорида айтилганларни умумлаштириб айтганда, қишлоқ хўжалигини техник қўллаб-қувватлаш тизими бу қишлоқ хўжалиги техникасини ташкил этиш ва ишга туширишга қаратилган чора-тадбирлар мажмуидир; техник хизмат кўрсатишни ва текширувларни ташкил этиш; агросаноат корхонаси инфратузилмаси элементларини ва тўхташ ускуналарини таъмирлаш, техник хизмат кўрсатиш ва текшириш бўйича тадбирларни ташкил этиш ва амалга ошириш; қишлоқ хўжалиги техникаси, мол-мулк ва сарф материалларини етказиб бериш; қишлоқ хўжалиги техникаси ва ускуналарини қайта тиклашни ташкил этиш ва амалга ошириш; мутахассисларни кўп босқичли

тайёрлашни ташкил этиш ва уларнинг малакасини ошириш; келгусида ишлаши иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқ бўлмаган қишлоқ хўжалиги техникалари, агрегатлари ва ускуналарни ишдан чиқариш; техник қўллаб-қувватлаш тизимининг метрологик таъминотидир.

Техника воситаларининг ўзига хос хусусиятлари ундан моддий бойлик ишлаб чиқаришнинг ҳамма соҳаларида кенг кўламда фойдаланиш заруриятини келтириб чиқаради. Техника воситаларидан фойдаланиш маҳсулот ишлаб чиқариш ва уни реализация қилиш учун сарфланадиган вақтни қисқартиради, меҳнат унумдорлигини оширади, маҳсулот таннархини камайтиради[6].

Бозор иқтисодиётига ўтишда қишлоқда техникага эга бўлиш ва ундан фойдаланишда икки йўналиш талабини қондириш зарур.

Биринчи йўналиш- бунга йирик қишлоқ хўжалик корхоналари – ҳиссадорлар уюшмаси, агрофирмаларни киритиш мумкин. Бу хўжаликлар ўзининг молиявий қувватига кўра зарур бўлган техниканинг ўз ҳоҳишларига биноан сотиб олиши ва ўз мулкига айлантириши мумкин. Йил мобайнида маълум бир даврда, масалан, ерни шудгорлаш тракторлари, дон ўриб йиғиштириб оладиган комбайнлари, пахта терувчи, кўсак чивувчи, ғўза пояни қирқувчи ёки прессловчи машиналарни машина-трактор парклари билан шартнома асосида фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Иккинчи йўналиш- бунга фермерлар, деҳқон хўжаликларни, тармоқ хўжаликлари, якка тартибда ижара асосида иш юритувчилардан иборат бўлган деҳқон хўжаликларни киритиш мумкин [7].

Республика қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг деярли 100% иқтисодиётнинг нодавлат секторида ишлаб чиқарилмоқда. Қишлоқда хусусий фермер хўжалиklarининг талаблари асосида барча турдаги зарур хизматларни кўрсатиш имкониятига эга бўлган замонавий ишлаб чиқариш ва бозор инфратузилмаси жадал ривожланди. Шу давр мобайнида қишлоқларда 1424 та мини банк, 1714 та МТП (машина трактор парк) 2324 та ёқилғи – мойлаш материаллари ва минерал ўғитлар сотиш шаҳобчалари, 1711 та сувдан фойдаланувчилар уюшмаси, 300 та консалтинг маркази ва бошқа инфратузилмалар ташкил этилди.

Ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибасидан маълумки, қишлоқ хўжалик самарадорлигини юксалтиришнинг асосий омили сермеҳнат юмушларни техника гарданига юклашдир. Жаҳон тажрибаси тармоқ ишлаб чиқаришининг барқарорлиги, юқори унумдорлиги ишлаб чиқариш кучларининг комплекс ривожланиши, илмий-техника тараққиёти, моддий техника базасининг кучлилиги ва кадрлару чун шарт-шароит яратилганлиги билан бевосита мутаносиблигини кўрсатади[8-9].

Методлар ва усуллар

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини етарли миқдорда

техникалар билан таъминлаш қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми ошиши, озиқ-овқат хавфсизлиги ва мамлакат барқарор ривожланишини таъминлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Шу сабабли қишлоқ хўжалигини техникалар таъминлаш ва унинг таркибини мунтазам равишда янги ҳамда замонавий энергия тежамкорлари билан тўлдириб бориш, шунингдек улардан фойдаланиш самарадорлиги ошириш алоҳида аҳамиятга эга. Қишлоқ хўжалиги техникаси - бу индивидуал ишларни ёки технологик жараёнларни механизациялаш ва автоматлаштириш орқали қишлоқ хўжалигида меҳнат унумдорлигини оширишга мўлжалланган кенг қамровли техник воситалар мажмуидир. Машина- трактор паркидан фойдаланиш асосида ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг миқдори ва сифати, турли ресурсларнинг сарфи хўжаликнинг иқтисодий кўрсаткичларига бевосита таъсир қилади. Етиштирилган маҳсулотлар таннархини камайтиришнинг бир йўли техникадан фойдаланганда бўладиган сарф-харажатларни камайтириш, яъни бир сўз билан айтганда, МТП дан фойдаланиш самарадорлигини оширишдир. Қишлоқ хўжалигида туб иқтисодий ислохотларнинг олиб борилиши хўжаликларнинг майдалашувига, яъни мустақил фаолият кўрсатувчи хўжалик субъектлари сонининг ортишига олиб келади. Бу эса

техника хизматига бўлган талабни тўлароқ қондириш, қишлоқ хўжалик корхоналарига агротехник хизмат кўрсатишни яхшилаш, хўжалик техникасидан фойдаланиш самарасини ошириш мақсадида мамлакатимизда машина-трактор паркларига бўлган эътибор оширилди.

Сурхондарё вилоятидаги экиш майдонлари энг ҳосилдор бўлиб, у мамлакатимиздаги экин майдонининг 7,6 фоизини ташкил қилади. Шу сабабли, вилоят республикада қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш бўйича олдинги ўринлардан бирини эгаллайди. Табиий иқлим шароити ва унумдор тупроқ дон, пахта, зиғир, соя, махсар, картошка, сабзавотлар ва бошқа турли хил экинларини етиштиришга имкон беради. Вилоят агросаноат комплекси воҳа иқтисодиёти муҳим тармоқларидан биридир.

Вилоятда қишлоқ хўжалигини ривожлантириш ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, хом ашё ва озиқ-овқат бозорларини тартибга солиш бўйича 2017 - 2021 йилларга мўлжалланган давлат дастури¹ ҳамда агросаноат мажмуасини ривожлантиришнинг барча соҳаларида давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чораларини кўзда тутадиган мақсадли дастурлар ишлаб турибди.

Вилоятда 2020 йилда экин майдонларининг ҳажми 255 минг гектарни ташкил этди. Экин майдонлари таркибида озуқа экинлари энг катта

¹ 02.03.2020 йилдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар

стратегиясини «Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили»да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида” ги ПФ - 5953-сон фармони/<https://lex.uz/docs/4751561>

улушга эга – 99%. Дон (678347,0 т) – 30%, буғдой (590852,4 т)-25%, шоли (7203,0 т) -2%, картошка-(331464,0 т) -16%. Вилюятда экинлар асосан ички бозор ва экспорт учун етиштирилади.

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини зарурий юқори унумдор ва энергия тежамкор қишлоқ хўжалик машиналари билан таъминлаш вилюят

қишлоқ хўжалигида замонавий агротехнологиялардан фойдаланиш имкониятини яратади. Шу билан бирга, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида илм-фан ютуқлари, илғор ички ва хорижий тажрибалардан фойдаланган ҳолда ва янги технологиялар ёрдамида маҳсулот ишлаб чиқариш асосий вазибалардан ҳисобланади.

1-жадвал.

2001-2019 йилларда Сурхондарё вилюятида қишлоқ хўжалиги техникалари сони динамикаси.²

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2012	2013	2015	2016	2017	2018	2019	2010-
жа ми тра кто рла р	10 86 1	10 58 3	79 88	72 09	59 03	68 06	63 06	60 25	60 69	54 13	52 58	52 98	47 29	46 38	33 69	30 35	32 21	- 21 92
Тра кто рл и кул ьти ват орл ар	21 27	21 19	16 06	14 89	11 71	17 96	18 61	17 47	21 87	22 78	21 91	22 51	18 62	18 31	12 98	12 25	12 69	- 10 09
Тра к тор ўрг ич	22 6	21 0	15 2	13 7	83	32	46	48	47	53	46	50	80	91	63	59	35	- 18

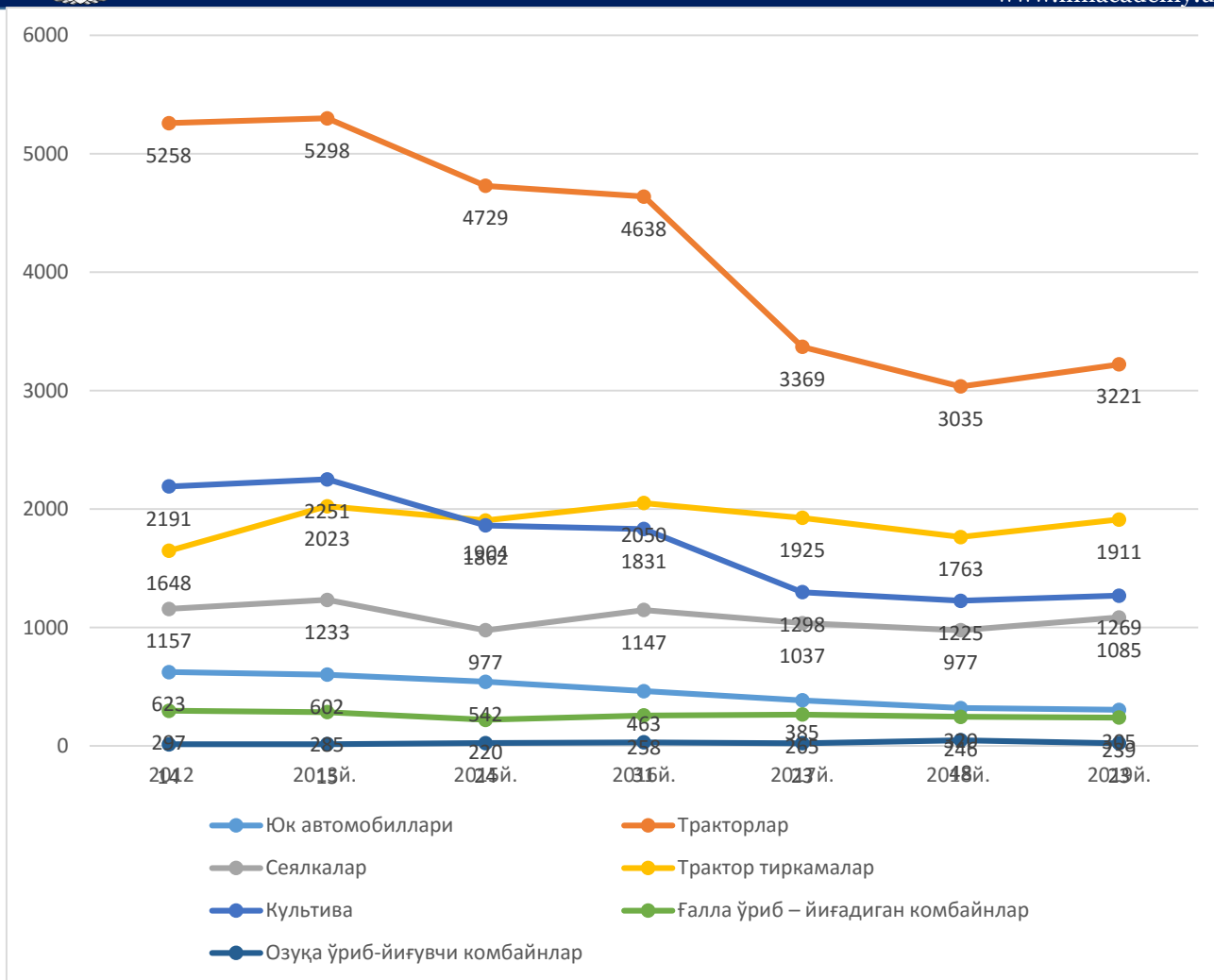
² Сурхондарё вилюяти статистик тўплам асосида муаллиф томонидан тузилган (ишлаб чиқилган).

лар и																			
Эки ш тра кто рла ри	18 78	17 66	14 68	13 76	10 63	14 04	13 99	12 96	12 78	11 82	11 82	12 09	97 4	11 46	99 4	95 9	10 22	- 16 0	
Ом оч (пл уг) лар	12 04	11 06	89 5	79 3	63 9	94 5	88 0	74 6	74 0	69 9	62 9	57 0	55 1	55 8	70 8	65 4	75 9	+1 30	

Машина ва трактор паркиннг имкониятлари, биринчи навбатда, унинг таркибига боғлиқ. Умуман олганда, мамлакатда 2001-2018 йилларда машина трактор паркларида техникалар 2-3 баравар камайди; мавжуд машина ва

ускуналарнинг ярмидан кўпи хизмат муддатини ўтаган, ҳам маънавий, ҳам моддий жиҳатдан эскирган (1-жадвал). Шунинг учун бу даврда вилоятда асосий турдаги қишлоқ хўжалик техникалари сони кескин камайди(1-расм).

1-расм. Сурхондарё вилоятида қишлоқ хўжалиги техникалари (2001-2019 йиллар).

Таҳлил қилинаётган даврда мобайнида вилоятда техникалар 7640 донага ёки 3,4 мартага камайди, тракторли культиваторлар 858 дона 1,8 марта, экин экиш машиналари 856 дона 1,8 марта, Ўрим-йиғим комбайнларининг сони 2 мартага, ем-хашак йиғим-терим машиналари 2,4 мартага камайди. Пахта териш машиналари 2009 йилгача эскиргани

сабабли яроқсиз ҳолга келиб қолган ва бошқа сотиб олинмаган. Жами тракторлар сони 2012 йилдан 2017 йилгача 2834 донага камайди ва 2019 йилга келиб 3221 тани ташкил этди. Вилоятда 2019 йилда 2018 йилга нисбатан мавжуд тракторлар сон ўзгариши 577 тани ташкил этиб, 2017 йилга нисбатан 97,6%ни, 2018 йилга нисбатан 93,6% ни ташкил этди. Шулардан Денов туманига 205 дона, қолгани Жарқурғон, Қизириқ ва Сариосиё туманларига тўғри келади.

2012 йилдан 2019 йилгача юк автомобиллар сони 51% га, тракторлар

39%, приципли тракторлар сони 23%, га камайган. Вилоят буйича жами техника

камайиши ўртача 19% га камайишини кузатиш мумкин.

3-жадвал.

Сурхондарё вилоятида 2017 йилда қишлоқ хўжалик техникаларига бўлган талаб.

Қишлоқ хўжалик техникалари турлари	Амалда мавжуд техникалар сони, дона	Меъёр бўйича, дона	Фарқи
Ҳайдов тракторлари	303	468	-171
Чопиқ тракторлари	1947	2108	-161
Культиваторлар	1947	2108	-161
Чигит экиш сеялкалари	1072	1651	-579
Ғалла экиш сеялкаси	168	466	-300
Тишли бароналар	3074	4684	-1610
Ер текислагич	288	468	-180
Пуркагич(ОВХ)	314	468	-154
Минерал ўғит сепгич	221	246	-41
Транспорт тракторлари	1472	1485	-93
Трактор тиркама	2284	2944	-660
Трактор тиркама	1072	1651	-579

Сурхондарё вилоятида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришдаги техникага бўлган талаб ҳолатидан келиб чиқиб (3-жадвал), қишлоқ хўжалик техникаси сони кескин камайиб кетишини олдини олиш мақсадида қишлоқ хўжалиги техникалари сотиб олиш кенгайтирилди. Натижада биргина 2017 йилда қишлоқ хўжалиги техникасини ишлаб чиқариш ва лизинг бўйича хизматлар кўрсатиш ҳажми 1,7 баравар, механизация хизматлари ҳажми 2,5 баравар ошди. 2018 йилда мазкур соҳани қишлоқ хўжалиги техникалари билан таъминлаш (10.05.2018 йилдаги “Қишлоқ хўжалигини ўз вақтида қишлоқ хўжалиги техникаси билан таъминлаш

механизмларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ 3712 сонли қарор), 2019 йилдан бошлаб қишлоқ хўжалиги техникалари паркини янгилаш мақсадида Сурхондарё вилоятининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари техникаларни 15% чегирма билан сотиб олишди. Қўллаб-қувватлашнинг ушбу тури қишлоқ хўжалиги техникасини ишлаб чиқарувчиларга қишлоқ хўжалиги техникасини ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг бир қисмини қоплаш учун бюджетдан субсидияларни тақдим этишни назарда тутуди (2019 йил 4 апрелдаги “Аграр секторни қишлоқ хўжалиги техникалари билан ўз вақт ида таъминлашга оид қўшимча

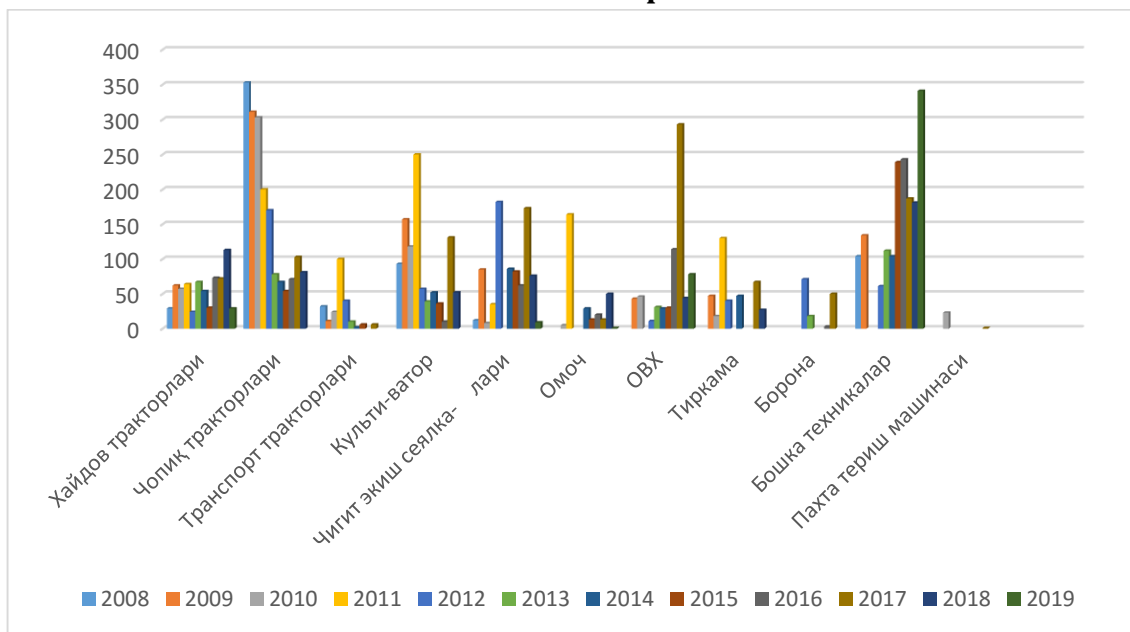

чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4268-сонли қарор).

Хориж тажрибларини ўрганиш натижасида қишлоқ хўжалигини қўллаб қувватлаш мақсадида давлат миқёсида бундай стратегиянинг қўлланилишига кўплаб мисоллар келтиришимиз мумкин. Масалан, Хитойда қишлоқ хўжалиги техникасини сотиб олиш учун субсидия сиёсати “Механизациялашни тарғиб қилиш тўғрисидаги қонун” номи билан 1998 ва 2004 йилдан амалга оширилган, унда субсидиялар тўғридан-тўғри деҳқонлар ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш ташкилотларига ажратилади. Шунингдек, Россия

Федерацияси Ҳукуматининг 2012 йил “ Қишлоқ хўжалиги техникасини ишлаб чиқарувчиларга субсидиялар бериш қоидаларни тасдиқлаш тўғрисида”ги қарорини кўрсатиш мумкин. Ушбу турдаги қўллаб-қувватлаш ушбу қишлоқ хўжалиги техникаларини сотиш шарти билан қишлоқ хўжалиги техникаларини ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг бир қисмини қоплаш учун қишлоқ хўжалиги техникаларини ишлаб чиқарувчиларга федерал бюджетдан камида 15 фоиз чегирма билан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари субсидиялар беришни назарда тутди.

2008-2019 йиллар кесимида вилоят қишлоқ хўжалигида сотиб олинган техникалар

Сурхондарё вилояти Қишлоқ хўжалиги бошқармаси маълумотларига кўра, 2019 йил 31 декабрь ҳолатига кўра қишлоқ хўжалиги ташкилотлари ўз маблағлари, кредитлари ва лизинг

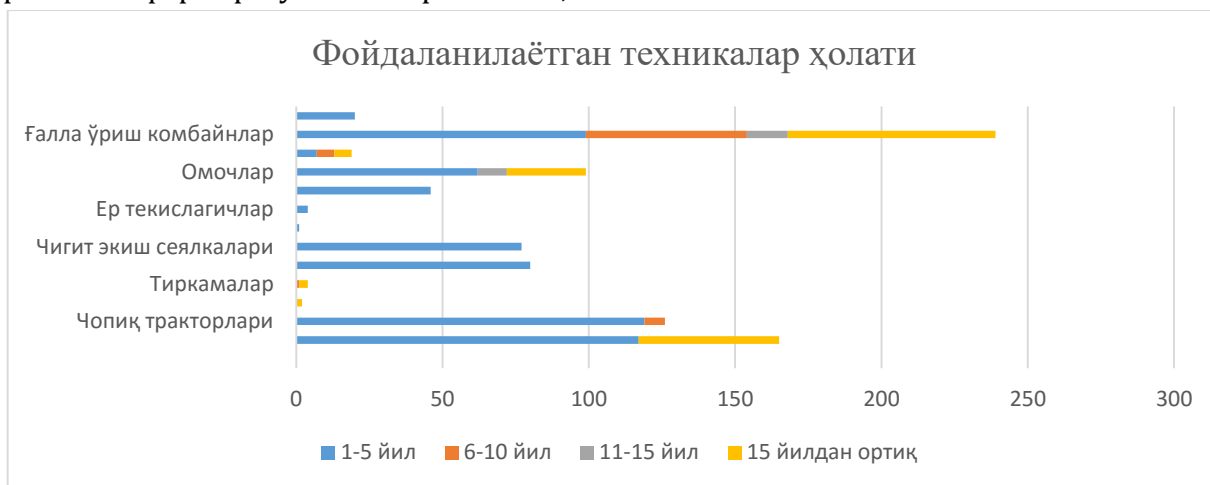
ҳисобидан йил бошидан умумий қиймати 53,0 млн сўм қишлоқ хўжалик техникалари олинди. 2019 йилда жами 510 дона тракторлар сотиб олинди, бу 2001 йилга нисбатан 76,4%, 2016 йилга нисбатан эса 85,7%ни ташкил қилади. Агар 2019 йилда вилоятнинг туманлари

кесимида трактор сотиб олишни кўриб чиқсак, унда шундай хулосага келишимиз мумкин. Денов туманида – 205 дона, қолгани Жарқурғон, Қизириқ ва Сариосиё туманларига тўғри келади, Термиз туманидаги тракторлар сони 88тага камайди.

2021 йил биринчи чораги ҳолатига кўра жами фермер хўжаликларга 27 та,

пахтачилик-тўқимачилик кластерларига 4 та техника сотиб олинди. Вилоятда фойдаланилаётган техникани таҳлил қилиб чиқсак, кўпгина техникаларнинг янгилиниши билан бирга 15 йилдан кўп фойдаланилган техникалардан ғалла комбайнлари, транспорт тракторлари ҳамда омочлардан кўрсатиш мумкин.

2-расм. Вилоят қишлоқ хўжалигида фойдаланилаётган техникалар ҳолати

2021 йилда олиб борилган қишлоқ хўжалигини техника билан таъминлаш тадбирлари натижасида ҳайдов тракторлари сони камайган бўлса ҳам, бу экин майдонларининг камайиши ҳисобига меъёр бўйича талаб даражасида шунингдек, чопиқ тракторлари экин даларига талаб даражасида (72370 га майдонга 1415 та) бўлиб, етишмаётган техникалар ер текислагичлар 98 та (талаб қилинади 289та), тишли борона 335 та (талаб қилинади 2895 та), чизел 19 та (талаб 217 та), ўғит пуркагич 103 та (талаб 363 та) ни ташкил қиляпти. 2021 йилда оборилган қишлоқ хўжалигини техника билан таъминлаш тадбирлари

натижасида ҳайдов тракторлари сони камайган бўлса ҳам, бу экин майдонларининг камайиши ҳисобига меъёр бўйича талаб даражасида шунингдек, чопиқ тракторлари экин даларига талаб даражасида (72370 га майдонга 1415 та) бўлиб, етишмаётган техникалар ер текислагичлар 98 та (талаб қилинади 289та), тишли борона 335 та (талаб қилинади 2895 та), чизел 19 та (талаб 217 та), ўғит пуркагич 103 та (талаб 363 та) ни ташкил қиляпти. Сурхондарё вилоятидаги 10та пахтачилик-тўқимачилик кластерларида жами техникалар 2294 тани, шулардан ҳайдов тракторлари 48та, чопиқ тракторлари 197 та, сеялкалар 76 та, транспорт техникалари 38 та, пахта териш тракторлари 5та ва бошқа техникаларни ташкил қиляди.

4-жадвал

2019 йил Сурхондарё вилояти туманлар кесимида қишлоқ хўжалигида мавжуд техникалар сони (статистик тўплам асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган).

	Туманлар номи	Пахта экила-диган	Хайдов	Омочлар	Ер текисл	Пушта	Тишли борона	Чигит экиш	Чопик трактор	Культиваторлар	Чизел	Пуркагич	Транспорт	Трактор тиркама	Менерал ўғит селгич	Ғала экиш	Ғала ўриш комбайни
1	Ангор	6700	55	55	8	6	65	35	42	42	18	20	40	85	14	13	17
2	Бойсун		7	7											4	5	5
3	Денов	10388	56	56	15	12	240	99	190	190	4	39	160	251	15	22	34
4	Жарқўрғон	7065	29	29	30	17	202	90	109	109	10	28	110	150	25	15	23
5	Қизириқ	8570	54	54	46	39	212	136	195	195	43	43	125	227	29	23	62
6	Қумқўрғон	8514	33	33	10	10	148	109	176	176	13	31	120	224	21	18	28
7	Музработ	6700	42	42	34	51	336	97	127	127	15	38	168	175	20	21	35
8	Олтинсой	2872	20	20	8	10	98	34	60	60	10	16	97	80	8	10	13
9	Сариосиё	2350	33	33	10		128	32	40	40	12	10	74	45	6	15	11
10	Термиз	2216	15	15	19	23	180	45	53	53	4	10	58	73	14	8	17
11	Узун	3700	22	22	9	8	228	73	65	65	7	22	65	86	10	6	17

1 2	Шеробод	8600	47	47	20	38	280	80	149	149	71	37	90	155	16	16	34
1 3	Шурчи	6403	33	33	19	17	156	53	125	125	11	20	125	162	12	7	21
Жами		7407 8	44 6	44 6	22 8	23 1	2273	88 3	133 1	133 1	21 8	31 4	1232	1713	194	179	317

Ҳозирги озиқ овқат хавфсизлиги даврида вилоятда мавжуд вазиятни таҳлил қилиш қишлоқ хўжалигини ишлаб чиқарувчиларининг техникадан фойдаланишда учун кескин чоралар кўришни, хусусан, техник потенциални самарадорлигини оширишни талаб қилади. Бунга, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш, шу жумладан, техникадан фойдаланиш интенсивлигини ошириш орқали эришиш мумкин. Йиллик ишлаб чиқариш миқдорининг кўпайишига эришиш барча мумкин бўлган вариантларнинг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш асосида, технологиядан фойдаланишни ташкилий шаклини оқилона танлаш орқали эришилади.

Машина-трактор паркини ишлатишни бошқариш усуллари ва қишлоқ хўжалик техникасини қўллаш, иқтисодий субъектларнинг иқтисодий ривожланишининг аниқ мақсад ва вазифаларига эришишга йуналтирилган бўлиши лозим. Машина ва трактор паркини ишлатишни баҳолаш учун маълум параметрлар сифатида, бири бири билан ўзаро боғлиқ тизим ҳосил бўладиган маълум таркибий элементларга эътибор қаратиш лозим.

Хулоса ва таклифлар

Қишлоқ хўжалигида берилган шароитларда ва энг кам нархда ишлаб чиқаришни комплекс механизациялашни амалга ошириш

учун машина-трактор паркининг мақбул таркибини аниқлаш керак. Шунингдек, анъанавий қишлоқ хўжалиги машиналарини ақлли ва уланган технологияларни ўз ичига олган машиналарга алмаштирилиши керак. Ақлли ва уланган қишлоқ хўжалиги машиналарини қишлоқ хўжалиги даврига мос тарзда шакллантириш керак. Таҳлилий жиҳатдан кўриб чиқиш керак бўлган ақлли ускуналар қуйидаги соҳаларга ишлатилади:

Ер ва тупроққа ишлов берувчи ускуналари;

Экинларни экиш ва ўғитлаш ускуналари;

Ўсимликларни суғориш ва парваришлаш ускуналари;

Ўрим-йиғим ускуналари;

Бунинг учун вилоятдаги қишлоқ хўжаликларида техникаларининг дастурий таъминот асосида хизматлар-айниқса, ақлли технологиялар билан боғлиқ бўлган моделлаштириш бўйича хизматлар йўлга қўйилиши лозим.

Қишлоқ хўжалигини янги технологиялар-дронлар (учувчисиз учиш қурилмалари) билан таъминлаш масаласи ҳам кўриб чиқилмоқда: ўғитлаш ва агротехник тадбирларини ўтказишда фойдаланиш. Дронлардан фойдаланиш қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни оптималлаштириш борасида катта имкониятларни яратади.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 23.10.2019 йилдаги “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5853 сонли фармони.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 10.05.2018 йилдаги “Қишлоқ хўжалигини ўз вақтида қишлоқ хўжалиги техникаси билан таъминлаш механизмларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ 3712 қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 18.03.2020 йилдаги “Аграр ва озиқ-овқат соҳаларини бошқариш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори.
4. Р.А.Эргашев, С.Н.Ҳамраева Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси иқтисодиёти. Ўқув қўлланма, Т: “Янги авлод” 2012 й.
5. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти ва менежмент. Ўқув қўлланма /Ў.П.Умурзоқов, А.Ж.Тошбоев, Ж.Рашидов, А.А.Тошбоев Масъул муҳаррир: академик Ғуломов С.С. Ўз.Р Олий ва ўрта таълим вазирлиги. –Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2008й. -264 б.
6. О.Зокиров, А.Пардаев. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти. Т: “ЎАЖБНТ” Маркази 2003 й.
7. Vahabov A.V. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar: darslik /A.V. Vahabov, D.A. Tadjibayeva, Sh.X. Hajibakiyev. — Toshkent: Baktria press, 2015. — 584 b.
8. Абдулхай Обидов Машина-трактор паркидан фойдаланиш. Ўқув қўлланма, Тошкент «Tafakkur qanoti» 184 б., 2013 й.
9. Ҳатамов О. Қулматова С. Қишлоқ хўжалик ишларининг бажарилишида техникадан самарали фойдаланишнинг математик моделлари. Иқтисодиёт журнали 2-сон, 2020 йил.